

JANDEČKOVÁ, Václava: *Kámen Svědectví hlavního aktéra akce „falešné hranice“ u Všerub na Domažlicku* Nakladatelství Českého lesa, Domažlice 2013, 327 stran

Při procesu likvidace odpůrců nové totalitní moci, nastartovaném ihned po jejím nástupu v únoru 1948, nechyběla komunistické tajné policii, jakožto hlavnímu nástroji tohoto teroru, invence a představitivost. Vedle široké škály konvenčních metod k tomu sloužících vyniká nad jiné tzv. akce „Kámen“, někdy též označovaná jako akce „Kameny“. Ta se nesmazatelným písmem zapsala do kroniky československých dějin jako jedna z vůbec nejsostifikovanějších provokací v éře komunistické diktatury. V čem spočívala? Vše bylo až prozaicky jednoduché. V realitě vzedmuté vlny emigrace, která směřovala přes západní hranice Československa, přistoupila Státní bezpečnost k vybudování pasti (či spíše pastí) v podobě falešné hranice. Odtud snad pochází i pojmenování. Název akce „Kámen (Kameny)“ měla údajně evokovat hraniční kameny.

Lze zde vysledovat různou úroveň „virtuozity“ přípravy a samotného provedení. Někdy se celá věc odbyla poněkud amatérsky, bez aspirace na nějaký dodatečný zpravodajský benefit. Spolupracovník StB se před lidmi, bažícími po svobodě či hledajícími spásu za hranicemi, vydával za převaděče, který zná ilegální kanál na Západ (často přitom působil jako „krtek“ ve skutečné odbojové organizaci). Lidé odkázaní na jeho pomoc byli v noci odvedeni na předem vytipované místo poblíže skutečných hranic. Tam je obklíčili a zatkli příslušníci StB či pohraniční stráž. Jindy šlo o propracovanější divadlo. Uprchlíci byli dovedeni na údajnou hranici, aby pak padli do rukou německých či amerických hlídek, ve skutečnosti příslušníků československých bezpečnostních složek ve falešných uniformách. Následovala cesta na „americkou“ vojenskou služebnu, kde byl prováděn detailní výslech nově příchozích, jehož součástí byly i otázky po dalších spolupracovnících. Takto nic netušící oběti prozradily své blízké či celou síť ilegálních kontaktů. Následovalo opět zatčení, někdy pro zachování konspirace kamuflované například zinscenovaným zablouděním na československé území záhy po opuštění „americké“ služebny.

Dodnes je celý tento přísně tajný podnik obestřen rouškou tajemství. Není na tom nic nelogického. Operace porušovala nejen tehdy platné zákony, ale nadto se dostávala do vážné kolize s mezinárodním právem. I proto je shromažďování pramenů problematické, citelně chybí zejména údaje sumarizačního rázu z proveniencie samotné StB. V této souvislosti je signifikantní, že je známa pouze jedna jediná fotografie dokumentující akci „Kámen“. Pochází z letních měsíců roku 1951 a je na ní vidět interiér falešné úřadovny se všemi potřebnými atributy – americkou vlajkou a portrétem amerického prezidenta, jakož i s vyslychajícím důstojníkem „americké“ kontrašpionážní služby, sklánějícím se nad obětí (Jaroslav Hakr). Obecně se má za to, že tyto zpravodajské operace probíhaly s různou intenzitou a s výše popisovanou variabilitou v letech 1948–1952. O přesném počtu obětí zatím archivy mlčí a je dost dobře možné, že si své tajemství ponechají navždy.

Za tohoto stavu bádání přichází se svou knihou Václava Janděčková. Její jméno není čtenářům neznámé, v odborných periodikách Ústavu pro studium totalitních

režimů publikovala již dvě své studie¹, které vlastně tvoří jakýsi předvoj recenzované publikace. Badatelka, kterou k tématu přivedlo jednak místo jejího narození (příhraniční městečko Kdyně u Domažlic), jednak rodinná historie (jejím dědečkem byl politický vězeň Oto Tulačka, jenž se na Domažlicku podílel na organizování ilegálních útěků na Západ), detailně zpracovala jeden konkrétní případ akce „Kámen“, totiž falešnou hranici vytvořenou v první polovině roku 1948 ve vysídlené obci Myslív u Všerub.

Pozoruhodný je příběh spojený se vznikem knihy. Úzce souvisí se způsobem práce Václavy Jandečkové. Autorka využívá a kombinuje pestroutu paletu pramenů, a to jak úřední, tak neúřední povahy. Způsob verifikace informací, nekompromisní hledání odpovědí, které si musely vyžádat nesmírné úsilí a znamenaly značné časové náklady, ji vynesly mimo obvyklý badatelský orbit a přinesly nečekané plody v podobě zcela unikátních dokumentů. Jedním z nich je nalezení doposud neznámého rukopisu hlavního aktéra akce „Kámen“ v Myslívě u Všerub, praporčíka Stanislava Lišky. Doposud byla známa pouze jeho „zpráva o falešných hranicích“ z roku 1950, kterou sepsal pro americké zpravodajce v uprchlickém táboře v německém Ludwigsburgu. Její opis se spletitými cestičkami ocitl v Archivu bezpečnostních složek a doteď patřil k nejvýznamnějším pramenům pro pochopení reálií akce „Kámen“. Svědectví Stanislava Lišky z roku 1959, které tento muž sepsal již v Kanadě, jde však co do uváděných podrobností ještě mnohem dále. Přitom o existenci tohoto textu neměli potuchy ani Liškoví nejbližší. Objevili ho až v lednu 2013, a to vlastně v souvislosti s pátráním Václavy Jandečkové, jež se na Liškovu rodinu do zahraničí obrátila.

Liškův rukopis tvořící základní osu publikace přináší zcela ojedinělý vhled do státně bezpečnostní „dílny“. Líčí počátek celé zpravodajské hry, snad vůbec první svého druhu v tehdejší Československu, a její další dramatický průběh, stejně jako osudy jeho protagonistů. Otevírá se před námi bizarní sled událostí a situací, snad až románově nepravděpodobných, přesto skutečných. V centru tohoto příběhu je stanice Sboru národní bezpečnosti, situovaná v blízkosti hranic v obci Všeruby. Jejím velitelem není nikdo jiný než praporčík Stanislav Liška, jenž má k ruce další kolegy, z nichž mnozí jsou stejně jako on odpůrci nových lidovědemokratických pořádků. V pouťorové realitě, která na ně doléhá bezprostředněji než na mnohé jiné – na hranicích mají fungovat jako „záštita“ režimu, přičemž se dostávají do bezprostředního kontaktu s poúnorovými uprchlíky – záhy stojí před neodkladným rozhodnutím, jak si v dané situaci počínat. A je to právě velitel stanice Liška a někteří jeho kolegové (štábní strážmistr František Martinů, strážmistři Václav Strouhal a Bohumil Mikeš, praporčík Václav Šnaidr), kteří se rozhodnou prchajícím aktivně pomáhat. Tehdy dojde k napojení všerubských policistů na odbojáře Otu Tulačku, krycím jménem „Cyril“, který se spolupodílí na úspěšném organizování ilegálních převodů na Západ (součástí tohoto podzemí jsou i lidé z amerického velvyslanectví – Reinhold

1 JÁNDEČKOVÁ, Václava: Ota Tulačka a tajné akce zaměstnanců amerického velvyslanectví v Praze 1948–1949. Protikomunistická činnost a souvislosti s akcemi StB „Kámen“, „Praha-Žatec“ a „Hansa“. *Securitas Imperii*, 2013, č. 22, s. 36–77. JÁNDEČKOVÁ, Václava: Akce „Kámen“ – Všeruby 1948. Nová odhalení v případě falešné hranice Evžena Abrahamoviče. *Paměť a dějiny*, 2013, roč. 7, č. 2, s. 75–89.

Pick a Walter Birge). Všeruby se tak stanou jednou z hojně využívaných únikových tras. Postupem doby Liška a jeho podřízení převedou za hranice desítky uprchlíků, mezi nimi i významné osobnosti, jako např. Ivanu Tigridovou a její matku se strýcem, pověřence pošt ve Sboru pověřenců Pavola Blaha či prvního velitele 310. stíhací perutě RAF plukovníka Alexandra Hesse. Často přitom nastávají neuvěřitelné situace: ve chvíli, kdy Ivana Tigridová čeká v bytě velitele stanice SNB Stanislava Lišky na setmění, je on jako „orgán SNB“ vyrozuměn o jejím útěku s tím, že hrozí její odchod za hranice. Praporčík Liška mnohdy balancuje na samé hraně neúnosného rizika, např. při své účasti na útěku příbuzného svého německého spolupracovníka Williho Seidla z jednoho pracovního tábora v jižních Čechách.

Sám všerubský velitel stanice SNB ve svých vzpomínkách uvádí, že do bezpečí odvedl sám anebo s pomocníky přes 100 uprchlíků. Pakliže je toto číslo pravdivé, a vše nasvědčuje tomu, že ano, máme zde jednoho z neúspěšnějších poúnorových převaděčů. Nicméně o atraktivní lokalitu projevila již v zimě roku 1948 zájem i opačná strana. Praporčík Stanislav Liška byl představiteli komunistické tajné policie vytipován jako vhodná osoba pro supertajnou misi. Přímo na stanici ve Všerubech ho navštívil velitel 3. oddělení IV. sektoru skupiny BAa Evžen Abrahamovič. Později, na další schůzce ho již konkrétně zaskvětil do jeho úkolů: *Vy, postavil se přede mnou, převzmete zítra večer v hotelu rodinu, kterou naložíte do auta, zastavíte na dvorku zdejší stanice a pak půjdete pěšky směrem k hranici. Přijdete s těmi lidmi až na hráz rybníka, k té závoře, co je přes cestu, a tam jim řeknete, že za závorou je již Bavorsko a že není vyloučeno, že na druhém konci hráze narazí, budou zastaveni již bavorskou celní hlídkou. To je celý Váš úkol. Nic více, nic méně. Na druhé straně hráze budou ovšem očekávat dva vaši příslušníci stanice oblečení v uniformách německé pohraniční stráže a ti je povedou zpět na bavorský celní úřad, který bude ve Vámi a pro mě pronajatém domku v Myslívě. Zavedou je do domku a tento ihned opustí.* Dodejme, že v onom domku hrál amerického zpravodajce nechvalně známý agent StB Amon Tomašoff.

Dochází tak k nanejvýše paradoxní situaci, kdy titíž lidé, kteří s velkým rizikem pomáhají k úspěšnému opuštění komunistického Československa, zároveň v nejvyšším utajení vykonávají přesně opačnou činnost pro StB. A to ve stejném prostoru! Celá věc je výsostně tragická. Vždyť Liška a jeho kolegové musí asistovat StB, jež je prostřednictvím svého agenta Františka Hejného alias „Jonnyho“ napojena na skutečnou pražskou odbojovou organizaci úředníka Josefa Janouška, při jejich provokacích. V Liškově rukopise se celkem jednoznačně zračí mučivý vnitřní zápas, těžko řešitelné morální dilema (vzhledem k rodinné situaci nebyl schopen se rozhodnout pro okamžitý útěk, navíc prý později dostal ze zahraničí instrukci, aby tak zatím nečinil), které doznávalo ještě mnoho let po smutných událostech: *Vstoupím do hotelu a hoteliér Fr. Bubák mi povídá, že kdosi na mě čeká nahoře v pokoji. Jak předstoupíš před tyto lidi, kladu si otázku. Vždyť není možné, abys tuto úlohu sehrál? To bude můj nejhorší okamžik, až spatřím ty ubohé oběti, celou rodinu. Velmi těžko jsem vystupoval po schodech do prvního poschodí. Cítil jsem, že se chvěji na celém těle. Musel jsem býti celý bledý v obličejí, ale nic na plat. Přistoupím ku dveřím, za nimiž bylo slyšet blasitý hovor, ba i smích. Zaklepám. Uvnitř nastalo okamžitě hrobové ticho. Věřím, že těžko některý z uvnitř sedících polkl slinu.*

Později měla tato tragická kapitola Liškova života nepříjemnou dohru v Německu, kam se nakonec sám uchýlil před zatčením. První oběť akce StB v Myslívě u Všerub, továrník a zakladatel firmy ETA Jan Prošvic ho totiž americkým úřadům udal jako nebezpečného provokatéra.

Práci, v níž Václava Janděčková zúročila svůj předchozí archivní i nearchivní výzkum, můžeme bezpochyby označit za průlomovou. Ač se z názvu může zdát, že se jedná o úzce vymezené téma, ve skutečnosti má její publikace značný přesah. Autorčin záběr je opravdu široký. To, jakým způsobem rozplétá složité předívno vztahů a událostí spojených s akcí „Kámen“ na Všerubsku, si zaslouhuje ocenění. S využitím Liškových memoárů z konce 50. let, které maximálně vytěžuje (vždy je ovšem konfrontuje s jinými prameny), poutavě a zasvěceně popisuje zapojení jednotlivých osob, jejich temné či světlé role v celé kauze. Mimo jiné identifikuje agenty StB (František Hejný alias „Jonny“, Emil Sztwiertnia alias „Štika“), ukazuje, jak a kdy došlo k informování americké strany o praktikách československých zpravodajských služeb nebo jakým způsobem se později dostala do ruky StB Liškova zpráva o falešné hranici z roku 1950. Autorka podává i vlastní interpretaci vzniku krycího názvu akce „Kámen“, jenž podle ní pravděpodobně nemá souvislost s hraničními kameny. Výsledkem je kniha nabitá údaji, z nichž celá řada je zcela nových, otevírajících nové perspektivy.

Pozadu za textovou částí pak autorka nezůstává ani v té obrazové. Oslovováním pamětníků se jí podařilo získat nepřeberné množství fotografií z rodinných archivů a dalších jedinečných dokumentů. Samostatnou kapitolou jsou pak detailní nákresy prostoru falešné hranice včetně půdorysu a vybavení „německé“ celnice v domě čp. 14 v Myslívě, které vytvořil hlavní hrdina její knihy praporčík Stanislav Liška v roce 1959 v Kanadě.

Když jeden ze dvou odborných recenzentů knihy profesor Igor Lukeš (druhým byl docent Václav Veber) ve své předmluvě napsal, že [...] *Tato zcela pravdivá, detailní, a přitom čtivá studie je tím nejlepším, co bylo kdy o akci KÁMEN napsáno*, nelze s ním než souhlasit. Ani v nejmenším to není zdvořilostní fráze.

◆ Petr Mallota